

Date: 3rd January-2026

**TALABALAR AKADEMIK MUVAFFAQIYATINING PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI**

Bazarbayeva Barno Alisherovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika yo'nalishi

1-bosqich magistranti

E-mail: bazarbayevabarno7@gmail.com

Tel.: +998 97 299 29 12

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning akademik muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik determinantlar tizimli ravishda tahlil qilingan. Tadqiqotda akademik muvaffaqiyat tushunchasi, unga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillar, ta'lim jarayonini tashkil etish usullari, talabaning shaxsiy-psixologik xususiyatlari hamda o'qituvchi faoliyatining roli ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, motivatsiya, o'quv muhiti va psixologik qo'llab-quvvatlashning akademik natijalarga ta'siri tahlil etilgan. Maqola oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar bilan yakunlangan.

Kalit so'zlar: akademik muvaffaqiyat, pedagogik determinantlar, psixologik determinantlar, motivatsiya, o'quv muhiti, shaxsiy omillar, oliy ta'lim.

Kirish

Bugungi globallashuv va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri – raqobatbardosh, mustaqil fikrlay oladigan, kasbiy va ijtimoiy jihatdan yetuk mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Ushbu jarayonda talabalarning akademik muvaffaqiyati ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi muhim ko'rsatkich sifatida namoyon bo'ladi. Akademik muvaffaqiyat nafaqat o'zlashtirish ko'rsatkichlari yoki baholar bilan, balki talabaning bilimlarni amaliyotda qo'llay olish qobiliyati, o'qishga bo'lgan munosabati va shaxsiy rivoji bilan ham belgilanadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarning akademik muvaffaqiyati yagona omil bilan izohlanmaydi. U murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, pedagogik va psixologik determinantlarning o'zaro uyg'unligi natijasida shakllanadi. Shu sababli mazkur maqolada talabalarning akademik muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi asosiy pedagogik va psixologik determinantlar tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Akademik muvaffaqiyat tushunchasining ilmiy talqini

Akademik muvaffaqiyat tushunchasi pedagogika va psixologiya fanlarida turlicha talqin qilinadi. An'anaviy yondashuvlarda akademik muvaffaqiyat talabaning o'quv fanlari bo'yicha olgan baholari, reyting ko'rsatkichlari va imtihon natijalari bilan belgilanadi. Zamonaviy yondashuvlarda esa ushbu tushuncha kengroq ma'noga ega bo'lib, bilim, ko'nikma va kompetensiyalar majmuasi, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish qobiliyati hamda shaxsiy rivojlanishni o'z ichiga oladi.

Date: 3rd January-2026

Akademik muvaffaqiyat – bu talabaning ta'lim jarayonida qo'yilgan maqsadlarga erishish darajasi bo'lib, u nafaqat intellektual salohiyat, balki motivatsiya, emotsional barqarorlik, ijtimoiy moslashuv va pedagogik muhit bilan chambarchas bog'liqdir.

**Talabalar
muvaffaqiyatining
determinantlari**

**akademik
pedagogik**

Ta'lim jarayonini tashkil etish sifati

Pedagogik determinantlar orasida ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish muhim o'rin tutadi. Darslarning mazmungan boyligi, mantiqiy tuzilishi, o'quv materialining talaba yosh va individual xususiyatlariga mosligi akademik muvaffaqiyatni oshiradi. Faol o'qitish metodlari, interaktiv texnologiyalar va muammoli ta'lim yondashuvlari talabalarni o'quv jarayoniga faol jalb etadi.

O'qituvchi shaxsiyati va pedagogik mahorati

O'qituvchi shaxsiyati talabaning o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchining kasbiy kompetentligi, muloqot madaniyati, adolatli baholashi va qo'llab-quvvatlovchi munosabati talabalarda ishonch va motivatsiyani oshiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar o'z o'qituvchisining qo'llab-quvvatlovchi munosabatini his qilgan taqdirda akademik faoliyatda yuqori natijalarga erishadilar.

O'quv muhiti va ta'lim resurslari

Zamonaviy o'quv muhiti – bu faqat auditoriya yoki texnik jihozlar emas, balki psixologik jihatdan qulay, ochiq va hamkorlikka asoslangan muhitdir. Elektron ta'lim platformalari, raqamli resurslar va mustaqil o'rganish imkoniyatlari talabalarning akademik muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Akademik muvaffaqiyatning psixologik determinantlari

O'quv motivatsiyasi

O'quv motivatsiyasi talabaning ta'lim faoliyatiga bo'lgan ichki ehtiyoji, o'qish jarayonidagi faolligi va maqsadga yo'naltirilganligini belgilovchi asosiy psixologik determinantlardan biri hisoblanadi. Motivatsiya talabaning bilim olishga bo'lgan munosabati, o'quv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengib o'tish qobiliyati hamda akademik faoliyatda barqaror natijalarga erishishini ta'minlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quv motivatsiyasi ichki va tashqi turlarga ajratiladi. **Ichki motivatsiya** talabaning bilimga bo'lgan qiziqishi, bilish jarayonidan zavqlanishi va shaxsiy rivojlanishga intilishi bilan bog'liq bo'lib, u akademik muvaffaqiyatni uzoq muddatda barqaror ta'minlaydi. Ichki motivatsiyaga ega talabalar o'quv faoliyatida mustaqillik ko'rsatadi, murakkab topshiriqlarga ijobiy munosabat bildiradi hamda o'z bilimlarini chuqurlashtirishga intiladi.

Date: 3rd January-2026

Tashqi motivatsiya esa baho, rag'bat, mukofot yoki ijtimoiy bosim kabi omillar bilan bog'liq bo'lib, qisqa muddatli natijalarga olib kelishi mumkin. Biroq faqat tashqi motivatsiyaga tayanilgan ta'lim jarayonida talabaning o'qishga bo'lgan qiziqishi pasayishi va bilimlarning yuzaki o'zlashtirilishi kuzatilishi ehtimoli mavjud. Shu bois zamonaviy ta'lim jarayonida ichki va tashqi motivatsiya omillarining muvozanatini ta'minlash muhim hisoblanadi. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan talabalar o'z oldiga aniq o'quv maqsadlarini qo'yadi, vaqtni samarali rejalashtiradi va mustaqil o'rganish strategiyalaridan faol foydalanadi. Ular o'qish jarayonida yuzaga keladigan muvaffaqiyatsizliklarni vaqtinchalik holat sifatida qabul qilib, ularni shaxsiy rivojlanish imkoniyati sifatida baholaydilar. Natijada bunday talabalar akademik faoliyatda qat'iyatlilik va mas'uliyatlilikni namoyon etib, yuqori natijalarga erishadilar. Shuningdek, o'qituvchining qo'llab-quvvatlovchi munosabati, adolatli baholash tizimi va talabaning muvaffaqiyatini e'tirof etish kabi pedagogik omillar o'quv motivatsiyasini kuchaytiruvchi muhim psixologik shart-sharoitlar hisoblanadi. Shu jihatdan, o'quv motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirish akademik muvaffaqiyatni ta'minlashning asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi.

Shaxsiy va emotsional omillar

Talabaning shaxsiy va emotsional xususiyatlari akademik faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim psixologik determinantlar sirasiga kiradi. O'ziga bo'lgan ishonch, stressga chidamlilik, emotsional barqarorlik va o'zini boshqara olish qobiliyati talabaning o'quv jarayonidagi faolligi, o'zlashtirish darajasi hamda akademik natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixologik jihatdan barqaror talaba o'quv faoliyatida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarga moslashuvchan yondashadi va ularni samarali hal etishga intiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, **o'ziga bo'lgan ishonch darajasi yuqori bo'lgan talabalar** murakkab o'quv vazifalarini bajarishda qat'iyatlilik namoyon etadi, muvaffaqiyatsizliklarni esa vaqtinchalik holat sifatida qabul qiladi. Aksincha, o'zini past baholash, akademik muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish va salbiy o'z-o'zini baholash talabaning bilish faolligini pasaytirib, bilimlarni yuzaki o'zlashtirishga olib kelishi mumkin.

Stress va emotsional zo'riqish, ayniqsa imtihonlar davrida, talabaning kognitiv jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Imtihon oldi tashvishi diqqatning susayishi, xotira faoliyatining buzilishi va mantiqiy fikrlashning cheklanishiga sabab bo'lishi mumkin. Natijada talaba o'z real bilim darajasini to'liq namoyon eta olmaydi. Shu bois stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish akademik muvaffaqiyatni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, **emotsional barqarorlik** talabaning o'quv jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy va akademik bosimlarga nisbatan munosabatini belgilaydi. Emotsional jihatdan barqaror talabalar tanqidni konstruktiv qabul qiladi, o'z xatolarini tahlil qilib, ularni tuzatishga intiladi. Bu holat ularning shaxsiy va akademik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur jihatdan, oliy ta'lim muassasalarida **psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish**, maslahat xizmatlarini rivojlantirish hamda talabalarda emotsional intellekt va stressga chidamlilik ko'nikmalarini shakllantirish akademik muvaffaqiyatni oshirishda muhim determinant sifatida namoyon bo'ladi. Psixologik qulay

Date: 3rd January-2026

muhit yaratilgan ta'lim muassasalarida talabalar o'z salohiyatini to'liq namoyon etib, yuqori akademik natijalarga erishadilar.

Kognitiv qobiliyatlar va o'rganish strategiyalari

Kognitiv qobiliyatlar va o'rganish strategiyalari talabalarning akademik faoliyatida muhim psixologik determinantlar sifatida namoyon bo'ladi. Kognitiv jarayonlar – diqqat, xotira, tafakkur, tahlil va umumlashtirish qobiliyatlari – o'quv materialini qabul qilish, qayta ishlash va uzoq muddatli xotirada saqlash jarayonlarining asosini tashkil etadi. Ushbu jarayonlarning rivojlanganligi talabaning bilimlarni samarali o'zlashtirish darajasini belgilaydi. Talabalarning **o'rganish uslublari** individual xususiyatlarga ega bo'lib, ular axborotni qabul qilish va qayta ishlash jarayonida turlicha yondashuvlarni talab etadi. Vizual, audial va kinestetik o'rganish uslublarning mavjudligi ta'lim jarayonini differensial tashkil etishni taqozo etadi. O'ziga mos o'rganish uslubini anglagan talaba o'quv materialini tezroq va samaraliroq o'zlashtiradi.

Akademik muvaffaqiyatga erishishda **vaqtni rejalashtirish va o'z-o'zini boshqarish strategiyalari** alohida ahamiyat kasb etadi. O'qish jarayonini tizimli tashkil etish, o'quv vazifalarini ustuvorlik asosida rejalashtirish va belgilangan muddatlarda bajarish talabaning akademik yuklamani samarali boshqarishiga yordam beradi. Vaqtni to'g'ri taqsimlay olgan talabalar stress darajasini kamaytirib, o'qish jarayonida barqaror natijalarga erishadilar.

Shuningdek, **mustaqil o'rganish strategiyalari** akademik muvaffaqiyatni ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Reja tuzish, konspektlash, o'z-o'zini nazorat qilish, bilimlarni tekshirish va refleksiya qilish kabi strategiyalar talabaning o'quv faoliyatida faol subyekt sifatida ishtirok etishini ta'minlaydi. Mustaqil o'rganish ko'nikmalariga ega talabalar o'qituvchi yordamisiz ham bilimlarini chuqurlashtirishga qodir bo'ladilar.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali o'rganish strategiyalarini egallagan talabalar bilimlarni nafaqat qisqa muddatda, balki uzoq muddat davomida saqlab qoladilar va ularni amaliy vaziyatlarda qo'llay oladilar. Shu bois oliy ta'lim jarayonida talabalarda kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish va samarali o'rganish strategiyalarini shakllantirish akademik muvaffaqiyatni oshirishning muhim psixologik sharti hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik determinantlarning o'zaro bog'liqligi

Pedagogik va psixologik determinantlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Masalan, qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit talabaning ichki motivatsiyasini oshiradi, motivatsiyasi yuqori bo'lgan talaba esa ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi. Shunday qilib, akademik muvaffaqiyat pedagogik va psixologik omillarning integratsiyasi natijasidir.

Akademik muvaffaqiyatni oshirishga doir ilmiy-amaliy tavsiyalar

- Ta'lim jarayonida talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish;
- Faol va interaktiv o'qitish metodlarini keng joriy etish;
- Talabalarda ichki motivatsiyani shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik strategiyalarni qo'llash;
- Psixologik qo'llab-quvvatlash va maslahat xizmatlarini rivojlantirish;
- O'qituvchi va talaba o'rtasida samarali muloqot muhitini yaratish.

Date: 3rd January-2026

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, talabalarning akademik muvaffaqiyati murakkab, ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u pedagogik va psixologik determinantlarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Ta’lim jarayonining sifati, o‘qituvchi shaxsiyati, o‘quv muhiti kabi pedagogik omillar talabaning motivatsiyasi, emotsional holati va shaxsiy xususiyatlari bilan uyg‘unlashgandagina yuqori akademik natijalarga erishish mumkin. Mazkur maqolada keltirilgan tahlil va xulosalar oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va talabalarning akademik muvaffaqiyatini ta’minlashda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bybee R. W. *The BSCS 5E Instructional Model*. – Colorado Springs, 2014.
2. Trilling B., Fadel C. *21st Century Skills*. – San Francisco, 2009.
3. Zimmerman B. J. *Self-Regulated Learning and Academic Achievement*. – New York, 2011.
4. Deci E. L., Ryan R. M. *Intrinsic Motivation and Self-Determination*. – New York, 2000.
5. G‘ofurov S. *Pedagogika va psixologiya asoslari*. – Toshkent, 2019.

